

11. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.2011 р. № 1283 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua>

12. Светлорусова А. В. Актуальність модернізації професійної підготовки управлінців навчальних закладів / А. В. Светлорусова // Шевченківська весна : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів та молодих вчених : у 4-х ч. / за заг. ред. проф. О. К. Закусила. – К., 2008. – Ч. 2. – Вип. VI. – С. 211–212.

13. Степанов С. Ю. Рефлексивная компетентность как базовая категория предпринимательской деятельности / С. Ю. Степанов, О. А. Полищук // Рефлексия, образование и интеллектуальные инновации. – Новосибирск, 1995. – С. 266-271

14. Ткачова Н. О. Ціннісні парадигми освіти / Н. О. Ткачова. – Х. : Видавнича група "Основа", 2005. – Вип. 2 (26) – 125 с. (Серія "Б-ка журналу "Управління школою").

15. Щербакова І. М. Подолання духовної кризи особистості в умовах сьогодення / І. М. Щербакова // Гілея : науковий вісник : [зб. наук. пр.]. – К. : ВІР УАН, 2011. – Вип. 43. – С. 308-315.

Анотація

Розглядаються особливості визначеного етапу становлення системи підготовки керівників. Цей період має доволі суттєві особливості, які впливають на розвиток системи підготовки майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів: відбувається повільний перехід від закритого суспільства до відкритого, від колективізму до індивідуалізму, від авторитаризму до демократії, що доволі суттєво впливає на систему підготовки майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: підготовка, особливості рефлексивного періоду, рефлексивна культура, рефлексивна компетентність.

Анотация

Рассматриваются особенности этого этапа становления системы подготовки руководителей. Этот период имеет довольно существенные особенности, которые влияют на развитие системы подготовки будущих руководителей общеобразовательных учебных заведений: в Украине происходит медленный переход от закрытого общества к открытому обществу, от коллективизма к индивидуализму, от авторитаризма к демократии, что довольно существенно влияет на систему подготовки будущего руководителя общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: подготовка, особенности рефлексивного периода, рефлексивная культура, рефлексивная компетентность.

Summary

The features of the period of becoming the system of training of leaderships are considered in the article. This period has a special features which influence on the development of this system.

Key words: training, especially reflective period, reflective culture, reflective competence ..

УДК 371.811.1 134

А. В. Нікітіна,

доктор педагогічних наук, доцент

(Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ)

ПОЛІКОДОВІ ТЕКСТИ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Лінгводидактичні засоби навчання української мови належать до наукових категорій, що містять у своїй структурі традиційні, загальнопедагогічні одиниці і своєрідні, зумовлені предметом навчання, – тобто мовою та її реалізацією в спілкуванні й комунікації – мовленням. З-поміж засобів навчання мови особливо значущим є текст, у якому діють мовні одиниці усіх рівнів, формуючи його

структуру й семантику та зберігаючи навчальну інформацію. Динамічний розвиток у нашому суспільстві інформаційно-комунікаційних засобів, зокрема поширення в них візуального, зображувального (іконічного) складника, зумовлює нові лінгвістичні пошуки й методичне переосмислення традиційних одиниць передачі навчальної інформації. Вивчення тексту відзначені різними підходами до трактуванням текстознавчих понять, термінологічною неоднозначністю. У визнанні тексту як поняття не тільки вербального й невербального (полікодового, іконічного) лінгводидактика спирається на положення лінгвістики, методики навчання іноземних мов, психолінгвістики й теорії комунікації.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній українській лінгводидактиці головним засобом навчання мови прийнято називати текст – середовище функціонування всіх мовних одиниць, важливий складник комунікації, що об'єднує дії учасників педагогічного дискурсу (у навчанні мови – лінгводидактичного дискурсу). Тому закономірним є стійкий інтерес до тексту з боку широкого кола його дослідників. Лінгводидактика, вивчаючи текст з його знаковим наповненням, залучає загальнолінгвістичні й психолінгвістичні дослідження комунікативного коду тексту, як-от: наявність вербального й невербального складників, ефективність об'єднання різних знакових систем у структурній і семантичній організації тексту, аналіз термінологічного складника наукової мови з метою його вдосконалення й уніфікування (О. Анісімова, Ф. Бацевич, А. Бернацька, М. Ворошилова, А. Габідулліна, І. Горелов, О. Міхєєв, Ю. Сорокін, Є. Тарасов, Д. Чигаєв та ін.). Пізнавальна, розвивальна й виховна роль вербальних одиниць навчального тексту в лінгводидактичному дискурсі, зокрема й у дискурсі уроку української мови, є предметом педагогічних і методичних досліджень (Н. Волкова, І. Кочан, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін.). Невербальний складник навчального тексту, його взаємодія з невербальним не був предметом спеціального лінгводидактичного дослідження, що й викликало бажання вивчити проблему й зумовило вибір теми статті.

Мета статті. Ставимо за мету в цій публікації проаналізувати з погляду лінгводидактики поняття “полікодовий текст” (“креолізований текст”), зокрема з'ясувати дидактичні особливості текстів з вербальним і невербальним компонентом та визначити їх різновиди та роль як засобів навчання української мови.

Теоретичний аналіз і спостереження над процесом навчання мови в середній та вищій школі доводять, що особливе місце в науково-методичних студіях учених і в практичній діяльності словесників посідає навчальний текст.

На сучасному етапі розвитку лінгводидактики посилена увага до тексту як ефективного засобу навчання мови, оскільки він дає змогу показати функціонування мовних одиниць [3, с. 241]. З розвитком нових інформаційно-комунікаційних технологій текст постійно змінюється за змістом і формою його вираження. Ці зміни стосуються використання знаків кодування інформації, усе більшого поширення полікодового оформлення навчального тексту, що відповідає полісенсорному принципу навчання (залучення багатьох органів чуття учнів для сприйняття текстової інформації).

Важливе практичне значення для організації педагогічного дискурсу та

загальної підготовки вчителя-словесника до роботи з текстовими технологіями на уроках української мови має урахування поділу текстів за однорідністю/неоднорідністю засобів комунікативного коду (засобів створення й функціонування текстів). За цією ознакою вчені виділяють *монокодові й полікодові (вербальні й іконічні – візуальні, зображувальні) тексти*.

Комунікативним кодом тексту можуть бути вербальні й невербальні одиниці. До вербального коду належить мова, до невербального – усе, що не виражене словом, але також несе інформацію, впливає на її сприйняття реципієнтом, реалізує прагматичні настанови мовця – автора тексту. Реалії сучасного життя вимагають усе більшої уваги до невербальних засобів відтворення інформації в тексті. Наукові студії вчених містять значну кількість термінів на позначення семіотичних засобів відображення текстової інформації, їх взаємозв'язків і домінування в текстах.

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити деякі узагальнення. Вочевидь, усі тексти (письмові й усні) з вербальним і невербальним складником можна поділити на дві групи (*монокодові та полікодові або гомогенні та негомогенні чи лінійні та нелінійні*). Так, тексти першої групи – тільки з вербальним компонентом – несуть переважно смислове, інформаційне навантаження (розмір, вид, колір шрифту тощо не змінюють текст з погляду його змісту), їх називають гомогенними. Друга група текстів – із вербальним і невербальним компонентом – характеризується з боку кількісної презентації цих компонентів, ступеня їх взаємопроникнення чи взаємозв'язку тощо. Термінологія на позначення текстів другої групи надзвичайно строката: *полікодовий* текст (Г. Ейгер, В. Юхт), *креолізований* текст (Ю. Сорокін, Е. Тарасов), *семіотично ускладнений* текст (А. Бернацька), *лінгговізуальний комплекс* (Л. Большіянова) *нелінійний* текст (Л. Большакова) тощо. Активно вживаним є термін *креолізований текст*, з яким зіставляють інші терміни. Учені досліджують креолізований текст реклами, коміксів, карикатури, ілюстрацій до художніх, публіцистичних творів, науково-технічних розробок, афіш, плакатів тощо, доповнюючи власними термінами, що відображають суть таких текстів: *нетрадиційний, відео-вербальний, семіотично збагачений, складений, лінгговізуальний феномен, синкретичне повідомлення, ізовербальний комплекс, зображально-вербальний комплекс, ізоверб, іконотекст* тощо.

Термін *креолізований текст* пов'язаний із термінами *креолізована мова* (тобто змішана мова), *креолізація* (первинно означало процес утворення нових етнічних груп унаслідок змішування крові кількох етносів, а потім – процес змішування мов), що походять від слова *креоли* (від фр. *créole*; ісп. *criollo* й порт. *crioulo*; лат. *creare* 'створювати, вирощувати, виводити'). Існує три значення терміна *креолізація* – загальне, лінгвістичне й текстуальне.

Полікодові (креолізовані) тексти виникають унаслідок злиття вербальних та невербальних (іконічних) засобів передачі інформації. За О. Анісімовою, такі тексти мають градацію відповідно до ступеня злитості (спаяності) в них вербальних і невербальних компонентів: *гомогенні – вербальні тексти*; тексти з частковою креолізацією – *паралінгвістично активні тексти*; тексти з повною креолізацією – *параграфемні (візуальні, іконічні, паралінгвістичні)* [1]. Д. Чигаєв підтримує думку дослідниці про поділ полікодових текстів на три частини, але заперечує поняття *часткової*

й повної креолізації, справедливо зауважуючи, що способом творення креолізованих текстів є спеціально дібрана взаємодія вербальних і ілюстративно-візуальних компонентів (*вербальний текст = зображення*). Тому для родової назви текстів з вербальним і зображувальним складником варто використовувати інші терміни (*семіотично ускладнені, полікодові, семіотично збагачені* тексти тощо) [4].

У лінгводидактичній термінології проблема номінування полікодових навчальних текстових одиниць є відкритою, що відображає сучасні тенденції в розвитку термінології загалом. Найбільш поширені назви *полікодовий текст* і *креолізований текст*. Усвідомлюємо, що усталене використання термінів не на часі. Увага лінгводидактів і вчителів-словесників до проблеми має прагматичне спрямування – практичне використання текстів з вербальними й невербальними одиницями його структури й семантики, визначення й урахування в лінгводидактичному дискурсі функцій таких текстів. Так, А. Габідулліна, досліджуючи навчально-педагогічний дискурс, характеризує тексти підручників, посібників, мультимедійні навчальні матеріали тощо як полікодові (креолізовані) тексти, що виконують такі функції, як інформативну, ілюстрації вербального компонента, волонтеративну, метакомунікативну, експресивну, естетичну, фатичну, технічну [2, с. 246-253]. Ці функції, на нашу думку, визначено з позицій взаємодії вчителя й учнів на уроці, розуміння полікодового тексту як засобу навчання, що вимагає від учнів аудіо-зорового сприймання не тільки вербального, а й невербального (іконічного) складника, спрямовує школярів на креативність у рецептивній і продуктивній мовленнєвій діяльності.

Використання полікодових текстів потребує вироблення *критеріїв їх добору*, зокрема таких, як: виховний потенціал вербальний і зображувальних одиниць полікодового тексту, інформативність, актуальність, адаптованість, доступність, наповненість дидактично значущими мовними одиницями, урахування психологічних особливостей реципієнтів, стилістична й жанрова довершеність, пошуковий і дослідницький потенціал, спроможність тексту спонукати учнів до словесної креативної мовотворчості, до створення полікодових текстів.

Існує класифікація навчальних полікодових текстів за кількісною ознакою наявності вербального й невербального складника: *частково полікодові тексти* мають переважно словесний компонент, *частково вербальні* мають переважно невербальний компонент (кольори, звуки, графемні тощо), *власне полікодові* – це тексти з відсутнім експліцитним (зовнішнім) вербальним компонентом.

За впливом на різні органи чуття, полікодові тексти можуть бути такі: *візуальні* (друковані тексти: текст підручника, таблиці, демонстраційні картки, роздавальний матеріал, схеми, картини, малюнки, екранні засоби); *аудіальні* (аудіозаписи: звукові посібники, фрагменти зразків мовлення); *аудіо-візуальні* (навчальні відеофільми, мультимедійні програми, гіпертекст) [2]. Важливим видом полікодового тексту є *гіпертекст* – нелінійний текст, адже все частіше сучасний лінгводидактичний дискурс функціонує в реальному та у віртуальному часі й просторі (дистанційний курс, електронний підручник, лекція, відеоконференція, електронна консультація, електронний семінар, електронна навчальна гра, електронний проект тощо),

оскільки мова набуває видозмін залежно від дискурсних умов, реальних комунікативних ситуацій.

Висновки. Отже, проведене дослідження засвідчило, що вивчення тексту як найважливішого засобу навчання української мови потребує посиленої уваги вчених, учителів і викладачів вищої школи. З-поміж різних видів навчальних текстів зацікавлюють тексти з вербальним і невербальним компонентом, які в науковій літературі мають різні назви, найпоширеніші з яких – *полікодові тексти, креолізовані тексти*. Полікодовий текст як лінгвістичне й методичне поняття можна визнати важливим і таким, що потребує активного подальшого дослідження. Значення полікодового тексту як засобу навчання в лінгводидактичному дискурсі впливає з його своєрідної й структури й особливостей представлення навчальної інформації, що стосуються використання знаків кодування інформації, усе більшого поширення полікодового оформлення навчального тексту, спрямованого на полісенсорне сприймання текстової інформації – залучення багатьох органів чуття.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження стосуватимуться наукового обґрунтування та практичного розроблення методик і технологій, спрямованих на вдосконалення роботи з полікодовими текстами як засобами навчання мови й розвитку мовленнєвої й комунікативної компетентності учнів й майбутніх учителів української мови і літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов / Е. Е. Анисимова. – М. : Издательский центр “Академия”, 2003. – 128 с.
2. Габидуллина А. Р. Учебно-педагогический дискурс : монография / А. Р. Габидуллина. – Горловка : Изд-во ГППИИЯ, 2009. – 292 с.
3. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2015. – 320 с.
4. Чигаев Д. П. Способы креолизации современного рекламного текста : автореф. ... кандидата филологических наук : 10.02.01 / Денис Петрович Чигаев; [Место защиты: Моск. пед. гос. ун-т]. – Москва, 2010. – 24 с.

Анотація

Проаналізовано з погляду лінгводидактики поняття „полікодовий текст” (“креолізований текст”), зокрема з’ясовано дидактичні функції текстів з вербальним і невербальним компонентами. Представлена характеристика структури й особливостей навчальної інформації в полікодових текстах, визначена їх роль як засобів навчання української мови.

Ключові слова: полікодовий (креолізований) текст, лінгводидактика, засоби навчання.

Анотация

Проанализировано с точки зрения лингводидактики понятие “поликодовый текст” (“креолизованный текст”), в частности определены дидактические функции текстов с вербальным и невербальным компонентами. Представлена характеристика структуры и особенностей учебной информации в поликодовых текстах, определена их роль как средств обучения украинскому языку.

Ключевые слова: поликодовый (креолизованный) текст, лингводидактика, средства обучения.

Summary

The concept of “polycode text” (“creolized text”) is analyzed linguodidactically, in particular didactic functions of the texts with verbal and nonverbal components are investigated. The characteristic of the structure and features of educational information in polycode texts is presented, their role as a means of teaching Ukrainian is defined.

Key words: polycode (creolized) text, linguodidactics, means of teaching.